

Ethical perspectives on health technology assessment

Sağlık teknoloji değerdirmesinde etik perspektifler

Arş. Gör. Çağrı Zeybek Ünsal
Tıp Etiği Literatür Saati
12 Nisan 2019

**Makale
hakkında**

1. BÖLÜM

2. BÖLÜM

SONUÇ

Yazar

PROF. DR. HENK TEN HAVE

Henk Antonius Marie Johannes ten Have

2011, Misafir profesör, King Saud bin Abdulaziz Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Riyadh, Suudi Arabistan.

Temmuz 2010, Duquesne Üniversitesi Sağlık Bakım Etiği Merkezi Direktörü

2003 UNESCO Bilim ve Teknoloji Bölümü Direktörü

1991, Tıp etiği profesörü, Nijmegen Üniversitesi

1983, Ph.D., Felsefe doktoru, Tıp ve Felsefe, Leiden Üniversitesi
Tez konusu: Jeremy Bentham'ın tıp teorisi ve pratiği üzerine etkisi

1978, Dr.med, Lisansüstü, Tıp Fakültesi, Leiden Üniversitesi

1969-1976, M.D., Tıp lisansı, Leiden Üniversitesi, Hollanda

**Makale
künyesi**

**Makaleyi
seçme
nedenlerim**

International Journal of Technology Assessment in Health Care 20:1, 2004

1. Sağlık teknoloji değerlendirmesinin
bir boyutu olan etik

- Politik kaygılar
- Klinik açıdan kaygılar
- Sosyal kaygılar

3. Etik nasıl katkı sunabilir?

2. Neden etik genellikle dahil edilmemektedir?

4. Sonuç

Nedenler

Tez yazımına katkı sağlaması

Yazar takibi

Ethical perspectives on health technology assessment

Sağlık teknoloji değerdirmesinde etik perspektifler

Arş. Gör. Çağrı Zeybek Ünsal
Tıp Etiği Literatür Saati
12 Nisan 2019

**Makale
hakkında**

1. BÖLÜM

2. BÖLÜM

SONUÇ

Temel araştırma sorusu:

**Sağlık teknoloji değerlendirme
(Health technology assessment-
HTA) çalışmalarında neden etik
çok küçük bir rol oynamaktadır?**

GİRİŞ

POLİTİK

KLİNİK

SOSYAL

- Teknolojik gelişmelerin tıbbi tanı ve tedavi şeklini değiştirmiş olması
- Bu değişikliğin beraberinde sağlık hizmeti yaklaşımlarında değişikliğe neden olması,(hasta- hekim ilişkisi)
- Hekimlerin "teknolojik insan prototipi" haline gelmiş olması
- Benzer kaygılardan ortaya çıkmış olsa bile sağlık teknoloji değerlendirmesi ve etik arasındaki ilişkinin çok şeffaf olmaması

Ülke çalışmaları

Yazar görüşü

Dört
çalışma
sonucu

Soru

Teknoloji
değerlendirmesinin
bir boyutu olarak
ETİK

İsveç'te yapılan çalışma

- Sağlık teknolojilerinin uygulanmasının kısa ve uzun sonuçlarını inceleyen politika araştırma türü
- Teknolojinin etik etkilerini içeren bir değerlendirme olması
- Geniş bir araştırma türü, kapsayıcı yaklaşım

Hollanda'da yapılan çalışma

- Tek başına teknik ve ekonomik uzmanlığın yeterli olmadığının gösterilmesi
- Önerdiği normatif varsayımların önceliklendirme ve sağlık politikasında karar verme sürecine yardımcı olması

Fransa'daki çalışma

- Etik konulara çok fazla değinilmemesi, ancak tek başına teknik uzmanlığın yeterli olmaması nedeni ile geniş bakış açısı gereksiniminin ortaya çıkması

İngiltere'deki çalışma

- Değerlendirme ve değer biçme arasındaki fark görülmesi

Yazara göre,

- **HTA değerlendirme, bilgi verme sürecidir.**
- **Çıktısı bilgidir.**
- **Bilgi sonraki aşama olan değer biçmeyi başlatır.**

Çalışmaların sonucu

HTA çalışmalarının iki görüş arasında gidip gelmesi

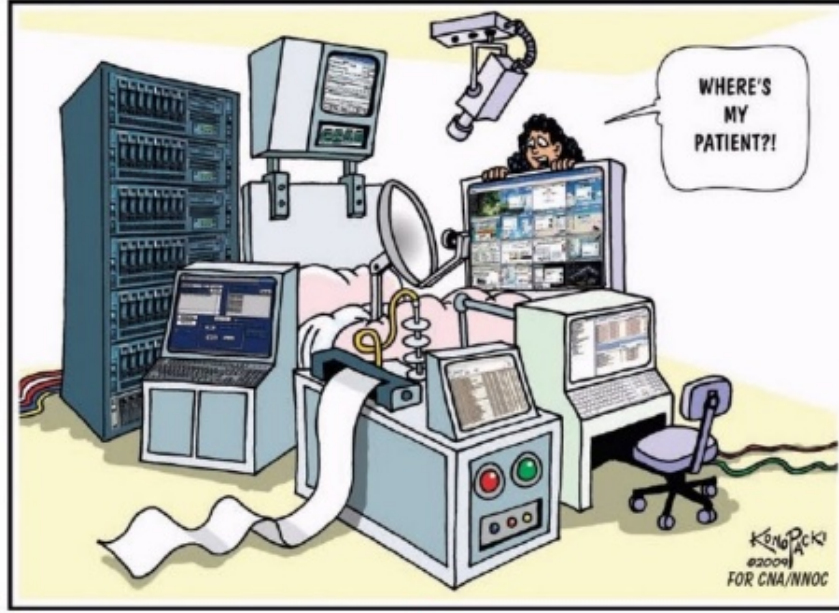
- **Dar anlamda: teknolojilerin etkinlik, güvenlik ve ekonomik etkilerine odaklanması**
- **Geniş anlamda: Teknolojilerin sosyal ve etik sonuçlarının dikkate alınması**
- **Dar anlamdaki yaklaşımın bugünkü uygulamalarda baskın olması.**

Teknoloji değerlendirmesi yaparken etiği kendinden, içsel, teknolojinin temel bir bileşeni olarak mı yoksa dışsal bir parça olarak mı görmeliyiz? Eğer etik HTA'nın içsel bir parçası ise, etik nasıl bu değerlendirme çalışmalarının içinde yer alabilir ya da katkı sunabilir?

1. Bölüm: Teknoloji değerlendirmesinin bir boyutu olarak ETİK

- 1970'ler maliyet konuları ve maliyet kontrolü nedeni ile ortaya çıkması
- Yeni ve güçlü teknolojilerin sağlık hizmeti uygulamalarına kontrolsüz girişinin kaygıların artmasına neden olması

Politik kaygılar

- Teknolojik yeniliklerin elverişli kaynaklar ve sağlık hizmetleri talebi arasında büyüyen bir boşluk oluşturmaları
- Adaletsizliğe neden olabilmesi
- Sağlık bakım ihtiyaçlarının ve önceliklerin belirlenmesi gereksiniminin olması

Klinik Kaygılar

- Yeni teknolojilerin yararları olduğu gibi zarar ve risklerinin olması
- Önceden değerlendirilebilse bile yayılmasının kontrol altına alınmasının güç olması
 - ÖR: Renal teknolojinin klinik uygulamada kabul edilir edilmez diyaliz hastalarından başka kategorideki hastalarda kullanılmaya başlanması
 - IVF

Sosyal Kaygılar

- Yeni tedavi seçeneklerinin ortaya çıkmasının var olan tedavileri etkilemesi nedeni ile teknolojileri değerlendirirken geniş perspektiften bakılmasının önemi
- Yaşam ve sağlığın herkes için önemli değerler olması
- Yeni teknolojilerin ahlaki temellendirilmesi yapılırken pek çok değer ve paydaşların mümkün olduğu kadar bu değerlendirmeye dahil edilmesi gereksinimi
- Örtülü olarak birilerine öncelik tanınmasının hakkaniyeti tehlikeye sokması

Yazarın
görüşü

Etik ikilem,
etik sorular,
etik kaygılar

Tıp teknolojilerinin
uygun kullanımı ile
ilgili sorular

Yazarın
görüşü

**Yazara göre;
Neyin yararlı ya da
zararlı olduğunun
belirlenmesi ve
yorumlanması
sadece teknik bir
konu değildir, değer
yargılamayı da iğerir.**

- Bugünkü biyoetik hareketinin böbrek makinelerinin kullanımı ile ortaya çıktığının iddia edilmesi
- Arteryovenöz şantın bulunmasına kadar böbrek makinelerinin klinik kullanımının sınırlı olması ancak sınırlı sayıdaki bu makinelerin hangi hastalarda kullanılacağını belirlenmesi zorunluluğu olması
- Yaşam ve ölüm karşısında etik komitelerin hasta seçimini yapmalarının zorunlu olması ve o dönemden bugüne çeşitli seçim kriterlerinin, mekanizmaların geliştirilip analiz edilmesi

- Hastaya ya da sağlık profesyonellerine bir seçenek bırakmadan tıp teknolojilerinin uygunluğunun kendi uygulanabilirliğinin belirleyicisi olması
- ÖR: Yeni resüsitasyon teknolojileri ve yoğun bakım ünitelerinin oluşturulması
 - Başarı şansı çok düşük olsa bile insan yaşamını kurtarmaya çalışmanın güçlü savunulması yeniden ölüm kavramını tanımlama gereksinimini doğurması
 - Bu teknolojilerin aynı zamanda tıbbi müdahalelerin sınırlarının tartışılması
 - Tedavi vermeme politikaları ile nafilelik üzerine tartışmalara neden olması

Yazara göre;

Örnekler değerlendirildiğinde, ahlaki kaygılar, sağlık teknolojilerinin kullanımı ve gelişmesi ile açık ya da örtülü şekilde ilgilidir.

Bu teknolojilerin etkilerini belirlerken değer yargıları teknolojinin kendisinde vardır. Ahlaki problemler bu teknolojilerin kendisi tarafından üretilebilir. Eğer bu doğru ise, ahlaki yönlerin incelenmesi sağlık bakım teknolojilerinin değerlendirilmesinden ayrı tutulamaz. Etik de teknoloji değerlendirmesinin içsel bileşeni olmalıdır.

Ethical perspectives on health technology assessment

Sağlık teknoloji değerdirmesinde etik perspektifler

Arş. Gör. Çağrı Zeybek Ünsal
Tıp Etiği Literatür Saati
12 Nisan 2019

**Makale
hakkında**

1. BÖLÜM

2. BÖLÜM

SONUÇ

Etik neden genellikle değerlendirmeye dahil edilmemektedir?

- İsveç'te yapılan çalışmanın öne sürdüğü: Sağlık teknoloji değerlendirmesi kavramının yeniden oluşturulması, değerlendirmeyi daha kapsayıcı bir araştırmaya dönüştürme gereksiniminin olması
 - Güvenlik, etkinlik ve maliyet etkinlik boyutlarının ötesine geçilmesi gerekmesi
- Önerinin sadece bilimsel değil, normatif olması ve ilgili değer yargılarının da gözden geçirilmesinin bir gereksinim olduğunun öne sürülmesi

**Tıbbi tedavi
değerlendirme**

**Etğin nadir
dahil edilme
nedenleri**

**Etik nasıl
katkı
sunabilir?**

Tıbbi tedavi değerlendirmesinin tek boyutlu olması

- Seçilmiş ve sınırlı parametreler ile değerlendirme
- Değerlendirme karakteri: Nicel biyomedikal
- Baskın tıp paradigması içinde yapılma eğilimi, yararcı model
ÖR: Pediatrik koklear implant

Koklear implant
örneği

ETKİ-ÇIKTI-
YARAR FARKI

Yaşamı
destekleyen
tedaviler
açısından

Yazarın görüşü

Varsayım: İmplant yardımı ile çocuğun iletişim kurması sağlanabilir. Duyma kapasitesinin yerine getirilmesinden daha değerli bir şey olabilir mi?

Normatif varsayım: Gelecekteki olanakların gerçekleştirilebilmesi için çocuğun sözel iletişim becerilerini kazanması gerekir.

İşitme yetisi olmayan topluluğun itirazı:

- Kendi kültürlerine karşı tehdit oluşturması
- Zorla duyan dünyaya adapte edilmeye çalışılmalarının tam olamayacağının savunulması
- En üstün yararın tek başına konuşma yeteneğine sahip olmak ile belirlenemeyecek olması

ETKİ

ÇIKTI

YARAR

- Çıktının belirlenmesi ve ölçülmesinin belirli bir yarar kavramı varsayılarak yapılması
- Baskın tıp paradigmasının kullanılması
- Varsayılan etkinin genellikle yarar ile eşit tutulması

Yaşamı destekleyen tedaviler açısından

**İnsan yaşamı tehlikede ise, tedavi çabası
içine girip başarısızlığa uğramanın, tedavi
çabası içine girmeden başarısızlığa
uğramaktan daha iyi olarak değerlendirilmesi**

NO LOSE PHILOSOPHY KAYBETMEK YOK FELSEFESİ

**Bu felsefenin sağlık profesyonellerini
aktivizme itmesi, daha geniş olan yarar
perspektifini görmezden gelme durumunun
ortaya çıkması**

Yazara göre,

Gelişen teknoloji tıbbi bir probleme hemen çözüm getirecek mi sorusunu sormak yerine, uzun dönem tıbbi sonuçlarının ne olacağı sorusunun sorulması önemlidir.

Etigin değerlendirme çalışmalarına nadir dahil edilme nedenleri

1. Günümüz değerlendirme araştırmalarında teknolojinin belirli bir şekilde kavramsallaştırılması, etik konulardan ayrıştırılması

2. Biyoetiğin kendisi

Biyoetiğin genelde tıbbi teknolojilerin kullanılmasının ahlaki sonuçlarını çözmeyi ya da en azından pasifleştirmeyi amaçlayan belirli bir teknoloji olarak değerlendirilmesi

Değer yükü olup olmamasına göre değerlendirme

Teknolojinin ahlaki boyutlarını değerlendirme

Değerlendirme ve değer biçme arasındaki fark

HTA ve Etik arasındaki zor ilişkinin 2. nedeni

Yazar görüşü

- HTA ve etik arasındaki ilişkinin teknolojinin değer yüklü olup olmamasına göre tanımlanması
- Teknoloji değer yüklüdür görüşüne göre, teknolojinin kendisinin iyi ya da kötü olmaması
- Değer taşımayan bir niteliğinin olması
- Baskın olan görüşün bu olması

- Yeni gelişen teknolojilerin ahlaki boyutlarının ikinci sıradaki sonuçlar olarak değerlendirilmesi.
- Bu sonuçların, değerlendirme çalışmalarının bulgularının sağlık pratiğine uygulanması gerektiğinde politik düzeyde ortaya çıkması
- Bunun etkin değerlendirmenin ana, çekirdek aşamasını oluşturmadığı anlamına gelmesi.
- Değerlerin, teknolojinin kendisi ile özünde bağlantılı olmaması ancak uygulanması ile bağlantılı olması

Yazara göre,

**Değerlendirme: Bilgiyi elde edip
özetlemek ve bilgi üretmektir.
Bilimsel analizdir.**

**Değer biçme: Bilgiyi olduğu gibi
değerleri de dikkate alan karar
vermenin politik bir sürecidir.**

**Değerlendirme sonucu üretilen
bulgular, değerler ve seçenekler
çerçevesinde yorumlanmalıdır.**

HTA ve Etik arasındaki zor ilişkinin 2. nedeni olan "Biyoetik"

- Yardımcı otonom bir disiplin olarak gelişmesi ancak teknolojik düzenin de bir bileşeni haline gelmesi
- Ahlaki temellendirmenin mühendislik modeli ile domine edilmesi
- Teknolojik rasyonalite fikrinin, özellikle özerkliğe saygı ilkesini kullanması
- Biyoetiğin bu yaklaşımda belirli grup potansiyel problemleri yönetilebilir ve kontrol edilebilir hale getiren sofistike bir teknoloji olması
- Buradaki etik analizin dar ve çok eleştirel olmaması

Yazara göre,

Teknoloji merkezli olduğu sürece etik bu problemlere çözüm olamaz.

Mühendislikle ahlaki problemlerin çözülmeye çalışılması, vaka ve ikilemlere ilkelerin teknik olarak uygulanması aynı temel problemin başka şekilde tezahürüdür.

Etik nasıl katkı sunabilir?

Yazara göre,

- Tıbbi teknoloji değerlendirmesi ile ilgili etiğin potansiyel katkısını belirlemeye yardımcı olması için ayırım yapılması gereksinimi
- Belirli teknoloji çerçevesinde ortaya çıkan ahlaki soruların kategorisinin olması,
Ör: Kök hücre teknolojisinde embriyonun ahlaki statüsü ile ilgili sorular

Belirli teknoloji çerçevesinde ortaya çıkan ahlaki soruların kategorisi

Uygulanabilir etik

İki tane ve bir yarıya (örnek)

Amacın ve sonuçların değerlendirilmesi

Bu teknolojiyi değerlendirenlerin değerlendirilmesinde

Yazın günceli

Etik yazınla ilgili soruların

Teknolojiyi değerlendirenlerin değerlendirilmesinde

Etik yazın

Karşılaşılması

Döllenmiş yumurta geleneksel embriyo ile aynı mıdır sorularının teknoloji çerçevesinin içinde kalması ve bu durumun teknolojinin baz olarak kabul edilmesinden ileri gelmesi

Teknolojinin esas alınması, sorumlu ve uygun kullanımının nasıl olacağının belirlenmeye çalışılması

Bu tür soruların genellikle HTA çalışmalarında ele alınmış olması

Bu etik çalışmaların teorik çerçevesinin bugünkü uygulamalı etik yaklaşımı ile sağlanması

Uygulamalı etik yaklaşımı

Sağlık hizmeti sunumunda, araştırmada ve tedavide ortaya çıkabilecek belirli problemleri, etik teoriler, ilkeler ve kurallar uygulayarak analiz etmesi

Buradaki etik katkının amacının, bu problemleri analiz etmek ve ahlaken haklı çıkarılan çözümler önermek olması

Bu yaklaşımın temel enstrümanlarının etik ilkeler olması

Genellikle de ilke özerklik, yararlılık, zarar vermeme ve adalet ilkeleri kullanılması

İlkeler, eylemlere yön veren normatif genellemelerdir.

- İlkelerden etik rehberler ve kurallar oluşturulabilmesi
- Bu dört ilkenin avantajının çeşitli teorik ahlaki perspektiften savunulabilir olmaları
- Bilgi verici olmaları ve ilerideki hangi çalışmaların yapılmasının gerekli olacağını gösteriyor olmaları
 - ÖR: Organ transplantasyonu
- Bir aile üyesi için kendisinden böbrek istenen kişi donör olduğunda sağlıklı bir böbreği kaybettiğinde mi yoksa bir aile üyesi ya da arkadaşını kaybettiğinde mi daha çok zarar görecektir. Verilen onam gerçekten gönüllü müdür?

Yazara göre,

ilke yaklaşımı kullanılarak ahlaki konuların belirlenmesi hem ampirik hem de teorik çalışmaların birlikte yapılması gereksinimi olduğunu göstermiştir. Örneğin uygulamada, potansiyel donörlerin özerklikleri olup olmadığını anlayabilmek için etik uzmanlarının ampirik araştırmalara girmesi gerekir.

- **Normatif bakış açısından değerlendirmeden önce teknolojinin olgusal boyutlarını aydınlatma gereksinimi olması**
- **Ahlak ilkelerinin, ileri değerlendirme için ahlaki bakış açısından sadece hangi durumların ilgili olduğunu belirlememesi**
- **Daha fazla değerlendirme yapabilmek için normatif bir çerçeve de sunması**
- **Burada teorik araştırmanın felsefe ve etik literatürünün analizini gerektirmesi**

**Yazara göre,
Eldeki problemlerle ilgili
deontolojik ve teleolojik etik
teorilerin çıkarımlarının
değerlendirilmesi gerekir.**

**Ancak bu çalışma genellikle var
olan literatür bugünün tıbbında
ortaya çıkan ahlaki konulara çok
nadir değinmekte veya bu
konuları öngörmediği için güçtür.**

Teknoloji çerçevesinin kendisinin ötesine geçerek etiğin katkı sunması

- Böylece ikinci kategorideki ahlaki sorulara odaklanılacak olması
- Bu kategoride odaklanılacak sorunun, teknolojinin ahlaki değerler ışığında haklı çıkarılıp çıkarılmadığı olması

Burada etik analiz, a priori olarak teknolojiyi doğru kabul etmez. Eleştirel perspektiften başlar, teknolojinin değer yüklü olduğunu varsayar. Belirli değerleri bünyesinde barındırır.

Teknolojiler değerlerin ifadesidir. Bilgi aramak, çocuk sahibi olmak, acıyı azaltmak gibi değerlerin dışı vurumudur. Ancak bu değerler genellikle üstü kapalıdır ve kolayca anlaşılmamaktadır.

ÖR: Bu kategorideki çalışmalar transplantasyon teknolojileri sürecinin yararlı olduğunu kabul etmeyecektir.

Bu çalışmaların metodolojisinin sentetik olduğu kadar tarihsel de olması

Diyakronik ve senkronik perspektif sunmaya çalışmaları

Varolan teknolojilerde şekillendirilmiş değerlerin tarihteki ilişkili olduğu benzer değerlerle açıklanması

Değerlerin aynı zamanda diğer bilimsel disiplinlerdeki gelişmelerle bağlantı içinde daha iyi anlaşılmasının sağlanması

İçinde bulunulan zamanın çerçevesinden varolan disiplinlerin ötesine bakması

Bu tür etik araştırmalarına göre etik;

Öncelikle arzu edilen ya da edilmeyen, desteklenebilen ya da kınanabilen, iyi ya da kötü olanın ne olduğu açısından kendimizi ve varoluşumuzu anlamak için gösterilen felsefi ve teolojik bir çabadır.

Etiğin bu tür bir araştırmada HTA'ya katkısı, sağlık hizmeti sistemine giren teknolojilerden etkilenen veya sisteme dahil olan paydaşların değerleri üzerine odaklanmasıdır.

**Geleneksel biyomedikal
modelle karşılaştırıldığında
bu tür çalışmalar politik
karar verme sürecinde
dikkate alınması gereken
ilgili değerlere ilişkin daha
zengin bir perspektif
sunmaktadır.**

Ethical perspectives on health technology assessment

Sağlık teknoloji değerdirmesinde etik perspektifler

Arş. Gör. Çağrı Zeybek Ünsal
Tıp Etiği Literatür Saati
12 Nisan 2019

**Makale
hakkında**

1. BÖLÜM

2. BÖLÜM

SONUÇ

Sonuç

- Ülke çalışmalarının etik ve teknoloji değerlendirmesi arasında bir boşluk olduğunu göstermesi.
- Bu boşluğun dikkate değer olması
- Sistematik teknoloji değerlendirmesinin yeni teknolojilerin kontrolsüz bir şekilde sağlık hizmeti uygulamasına girmesi üzerine oluşan normatif kaygılardan köken aldığının belirtilmesi
- Bunun nedeninin HTA'nın ekonomik analize indirgenmiş olması
- Teknik rasyonalitenin biyoetik yaklaşımların içine yedirilmiş olması (Biyoetik bu rasyonalite içinde erimiştir.)

**Etigin
katkı
şekilleri**

**Teşekkür
ederim.**

1. Belirli teknolojiler çerçevesinde ortaya çıkan ilgili ahlaki konuların haritalanması

2. Bu çerçevenin ötesine geçerek, problemlerin tanımlanma şeklinin değiştirilmesi, yeniden bir biçime sokulması

Teknik ve teknik olmayan konuların karşılıklı ilişkisinin araştırılması ve teknolojiyi analiz ederken kullanılan teknik çerçevenin genel olarak problemli olduğunun kabul edilmesi

TEŞEKKÜR EDERİM.

Ethical perspectives on health technology assessment

Sağlık teknoloji değerdirmesinde etik perspektifler

Arş. Gör. Çağrı Zeybek Ünsal
Tıp Etiği Literatür Saati
12 Nisan 2019

**Makale
hakkında**

1. BÖLÜM

2. BÖLÜM

SONUÇ